

TEKEL VE ÖZELLEŞTİRİLMESİNİN ETKİLERİ

Ağustos 2022

Yıldırım Koç

Türkiye’de bir dönem TEKEL vardı. TEKEL, Türkiye’nin dışa bağımlılığını azaltmanın ötesinde gerek kırsal kesimdeki yüzbinlerce üretici gerek TEKEL fabrika ve diğer işletmelerinde istihdam edilen on binlerce işçi ve memur için, günün koşullarında insanca yaşama olanakları sağlıyordu.

TEKEL’in adım adım özelleştirilmesi kırsal kesimde özellikle tütün üreticileri arasında ciddi bir mutlak yoksullaşmaya ve mülksüzleşmeye neden oldu. Köyden kente göç hızlandı. TEKEL fabrika ve diğer işletmelerinde çalışan işçiler, sendikal haklardan yararlanabiliyordu. TEKEL’in özelleştirilmesi bu işletmelerdeki çalışma koşullarının zarar görmesine, sendikal örgütlülüğün olumsuz biçimde etkilenmesine de neden oldu. TEKEL işletmelerindeki işçi hakları, diğer işyerleri için de bir örnek oluşturuyordu.

Bu yazıda, TEKEL’in özelleştirilmesinin özellikle tütün üreticileri üzerindeki etkileri özetlenecektir.

TEKEL’in sigara fabrikalarının kapatılması veya özelleştirilmesi öncesinde Türkiye’de genel olarak 10 dönümlük kıraç arazide yetiştirdikleri tütünle geçim sağlayan aile sayısı 600 binin üstündeydi. Türkiye’de TEKEL’in sigara tekelinin bir süreç içinde kaldırılması, yabancı şirketlerin ithal tütünle sigara üretmesine izin verilmesi ve TEKEL sigara fabrikalarının kapatılması sonrasında tütün üreten aile sayısı 50-60 bin düzeyine geriledi. Eskiden tütün ekilerek geçim sağlamaya yeten topraklarda alternatif ürünlerle geçim sağlanamadığından, yüzbinlerce tütün üreticisi köyde geçinemedi, yoksullaştı, arazisini sattı (mülksüzleşti) ve kentlere göç etti. Köyden kente göçün artmasında ve kırsal nüfusun (belediyelerin mahalle sayılan yerleri dahil) yüzde 20’nin altına inmesinde, hükümetlerin uyguladıkları tarım politikalarının ve özellikle TEKEL’in özelleştirilerek tütün ve diğer alkollü içki girdilerinin üreticilerinin mağdur edilmesinin büyük payı vardır.

TÜRKİYE’DE TÜTÜN ÜRETİCİLERİ

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde tarımda çok sayıda insanın geçimini sağlayan faaliyet, tütün üretimidir. Tütün üretimi 1862 yılında tekel altına alındı. 1884 yılında yabancılara ait Reji Şirketi kuruldu ve tütün üretimini denetlemeye başladı. Tütünde küçük üreticilik hakimdi. 1884 yılında 140 bin aile tütün üretiminde çalışıyordu. Bu sayı 1911 yılında 244 bine yükseldi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında 100 binin altında düştü. 1925 yılında 168 bin tütün üreticisi aile vardı.

Tütün ve tütün mamulleri üretimi Reji’nin denetimindeydi. Reji, köylüye ürettirdiği tütünü kendi belirlediği düşük fiyatlardan satın alıyor, köylüleri sömürüyordu. Köylüler de ürettikleri tütünün bir bölümünü Reji’den kaçırarak, daha yüksek fiyatlardan kaçak olarak satmaya çalışıyordu.

Reji Şirketi, tütün kaçakçılığıyla mücadele için “kolcu” adı verilen silahlı kişilerden oluşan bir özel güvenlik örgütü kurmuştu. Kolcu sayısı 1887 yılında 3600 idi. Bu sayı 1897 yılında 6700’e yükselmişti. Ayrıca, 1889 yılında tütün kaçakçılığıyla mücadele edebilmek için üç kruvazör satın almış ve bunlardan birine elektrikli aydınlatma aracı koymuştu. (Doğruel, F.- Doğruel, A.S., Osmanlı’dan Günümüze TEKEL, TEKEL Yay., İstanbul, 2000, s.74 ve 84). Köylü üzerinde

Reji'nin sömürüsü ve özel güvenlik kuvveti olan kolcuların baskısı 42 yıl sürdü. Yaklaşık 20 bin kişi, tütün kaçakçıları ile kolcular arasındaki çatışmalarda yaşamını yitirdi. Çökertme türküsü ve oyunu da kolculara karşı tepkinin bir ifadesidir. 1940 yılında yayımlanan bir kitapta Reji'nin çalışmaları şöyle değerlendiriliyordu:

“Reji, ta bidayetden, tütün istihsal ve ziraati üzerine tahditler vazetmiş bulunuyordu. Zürra her tarafta şikâyet ediyordu. Lakin, Reji, Hükümetle aktetmiş olduğu mukaveleye dayanarak, istediği şekilde ekime mâni oluyor veya müsaade ediyordu. Tütün ekiciler için ruhsatname almak, mahsulü Reji'nin depolarına teslim etmek mecburiyeti vardı. Bu depoların adet ve istiabi, yetişen tütün mahsulünü almağa kâfi gelmiyor; mahsulü elinden çıkarmış olmak için, çiftçi malını ucuz ucuz vermek ıstırarında kalıyordu.

“Reji tütün kaçakçılığına mâni olmak için kolcu teşkilatı vücuda getirmişti. Kaçak istihlakın, meşru satışın çok fevkinde olduğu muhakkaktı ve inhisarın muvaffakiyetsizliğinin sebebi de bu idi. Mukavele mucibince, Devletin polis ve jandarması, icabında, bu teşkilata yardım ediyordu. Bir istatistiğe nazaran, 42 senelik Reji idaresinde, kaçakçı, kolcu ve Devlet zabıtasından ölenlerin adedinin 20.000 olduğu iddia edilmektedir.” (Derin, H., Türkiye’de Devletçilik, İstanbul, 1940, s.126-127)

Bir başka kaynak ise, 1884-1908 döneminde kolcularla tütün kaçakçılarının çatışmalarında ölen ve sakat kalanların sayısını 50-60 bin olarak tahmin etmektedir. (Doğruel, F. – Doğruel, A.S., a.g.k., s.83)

Cumhuriyet dönemi, tütün üreticisini Reji'den kurtardı. Reji'nin işletmeleri 1925 yılında millileştirildi ve devletleştirildi. Tütün üretiminde Reji'nin sömürüsü ve baskısı sona erdirilerek, bir süreç içinde, bir kamu işletmesi olan TEKEL kuruldu; tütün üreticilerinin sayısı, geliri ve güvencesi arttı. Tütün üreticisi, siyasi alandaki etkisini ve gücünü kullanarak yükselttiği tütün fiyatlarıyla, uzun yıllar ayakta kalabildi.

Tütün üreticilerinin sayısı 1945 yılında 183 bin, 1950’de 231 bin oldu. Bu sayı 1960’lı yılların ilk yarısında hızla artarak, 1965 yılında 379 bine ulaştı. (Saltan, Şevket- Sallı, İzzettin – Ak, Aydın A., Cumhuriyet’in 50. Yılında TEKEL, İstanbul, 1973, s.43)

Türkiye’de TEKEL’in özelleştirilmesi öncesinde, 1998 yılında 622 bin aile tütün ekimiyle geçiniyordu. Bu üreticilerin 334 bini Ege Bölgesi’nde, 146 bini Güneydoğu Anadolu’da, 97 bini Karadeniz Bölgesi’nde, 29 bini Doğu Anadolu’da, 16 bini de Marmara Bölgesi’nde idi.

Yabancı sigara konusunda uygulanan yanlış politikalar sonucunda, tütün üreticilerinin sayısı 2001 yılında 402 889’a indi. (Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Tekel, Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Raporu, Ankara, 2002, s.VI) Özelleştirmeler ve işletmelerin kapatılması sonrasında bu sayı 50.040’tır.

Tütün ve tütün mamulleri ithalatı 1862 yılından beri yasaktı. Emperyalist ülkelerin sigara şirketleri, 1980’li yıllarda ellerindeki tütün stoklarını eritmek amacıyla az gelişmiş ülkelerin ithalat kısıtlamalarını kaldırmalarını istemeye başladı. TEKEL, 1983 yılından itibaren bazı yabancı sigaraları ithal etmeye ve iç piyasaya sürmeye başladı. Sigara kullananlar ithal tütüne alıştırdı. Tütün mamullerinin üretim, dağıtım ve satışında devlet tekeli 1986 yılında kaldırıldı. Özellikle 1991 yılından itibaren Türkiye’nin tütün ithalatında büyük bir artış görüldü.

Emperyalistler, IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla TEKEL’in özelleştirilmesi için tüm güçleriyle baskı uyguladılar. Bu çerçevede Tütün Yasası kabul edildi. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in yeniden görüşülmek üzere Meclis’e iade ettiği yasa, yeniden kabul edilerek, 9 Ocak 2001 günlü Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. 4733 sayılı Tütün Yasası ile tütünde destekleme alımları sona erdirildi ve sözleşmeli üretime geçildi. Sözleşmeli üretim ilk olarak 2002 yılı ürünü tütün için uygulandı. Yalnızca Ege Bölgesi’nde 10 bin üretici piyasadan çekildi. Doğu Anadolu Bölgesi’nde özel sektör hiçbir üreticiyle sözleşme yapmadı.

TEKEL Genel Müdürü Recai Dıblan, 1973 yılında şunları yazıyordu: “Tütünün Türkiye için ifade ettiği hakiki mâna ve değeri anlamayanlar, aşağılık kompleksine sahip olanlar veya bu dalda dönen büyük menfaatlerin cazibesine kendilerini kaptıranlar rahatlıkla bu milli ürünümüzün endüstrisininin yabancılara teslimini müdafaa etmişlerdir.”(Saltan-Sallı-Ak,1973;9-10)

TEKEL’İN TÜTÜN ÜRETİCİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Osmanlı İmparatorluğu 1875 yılında borçlarını ödeyemedi. 1881 yılında Muharrem Kararnamesi ile Türkiye’den alacağı olan ülkelerin temsilcilerinden oluşan Osmanlı Düyunu Umumiye İdaresi (Osmanlı Genel Borçlar İdaresi) kuruldu. Düyunu Umumiye, Osmanlı Devleti’nin bazı gelirlerine el koydu. Bu gelirler arasında balık resmi, içki istihlak ve ruhsatiye vergisi, ipek öşrü, pul resmi, tuz inhisarı resmi, Müşterekülmenfaa Tütün Şirketi (Reji) geliri de vardı.

Yabancılara ait Reji Şirketi (Memalik-i Mahruse-i Şahane Duhanları Müşterekü’l-Menfa’a Reji Şirketi) Osmanlı İmparatorluğu’nda tütün üretimini ve işlenmesini sıkı bir biçimde denetliyor, elde edilen gelirin büyük bir bölümünü Osmanlı borçları karşılığında Düyunu Umumiye’ye veriyordu. Örneğin, 1884-1908 döneminde tütün işinden elde edilen kârın Reji Şirketi, Düyunu Umumiye ve Osmanlı Hazinesi arasındaki dağılımı şöyleydi: Reji (162.202 Osmanlı Lirası); Düyunu Umumiye (744.893 Osmanlı Lirası); Osmanlı Hazinesi (41.906 Osmanlı Lirası).

1925 yılında Hükümetle Reji Şirketi arasında yapılan bir anlaşma ile Reji’nin bütün hak ve yükümlülükleri Devlete devredildi. Cumhuriyet Hükümeti, Reji’nin sermayesi olan 4 milyon Fransız Frankını Osmanlı Bankası’na ödedi ve Reji’nin yönetimini devraldı. Ayrıca 26.2.1925 gün ve 588 sayılı Yasa, “istihlaki dahiliyeye mahsus tütün mubayaası, işletilmesi ve tütün ve sigara imali ve satılmasına tütüne müteallik sair umur (...) doğrudan doğruya Hükümetçe ifa edilir.”düzenlemesini getirdi.

Böylece Cumhuriyet yönetimi, bu tarihlerde tütün üretimi yapan 170 bin dolayında köylüyü yabancı şirketlerin sömürsünden kurtardı. TEKEL, köylünün yaşam düzeyinin yükseltilmesine ve böylece ulusal bilincin gelişmesine katkıda bulunmaya başladı. Devlet, 1927 yılından itibaren tütün üreticisini desteklemeye başladı ve tütünü araçlardan değil, doğrudan üreticilerden satın almaya karar verdi. TEKEL, Milli Korunma Kanunu uyarınca 1947 yılından itibaren tütün üreticilerini desteklemekle görevlendirildi. TEKEL, üzüm ve anason üreticilerine de önemli katkılarda bulundu.

9 Haziran 1930 gün ve 1701 sayılı Yasa ise 588 sayılı Yasanın yerini aldı. Bu Yasaya göre, halkın tüketimi için tütün ve tömbekiği satın almak, işlemek, kıymak; bu tütünden sigara, enfiye, ağız ve pipo tütünü yapmak; bu maddeleri markalı, bandrollü ve etiketli kutulara ve paketlere koymak; bunları ülke içinde satmak Devletin tekeli altına alındı. Yalnızca yabancı ülkelere satmak amacıyla yaprak tütün ticareti yapmak serbest bırakıldı.

1928-1932 döneminde Tütün, Tuz ve Alkollü İçkiler (Müskirat) İnhisarlar İdareleri ayrı ayrı faaliyet gösteriyordu. Bu kuruluşlar 1932 yılında birleştirilerek İnhisarlar Umum Müdürlüğü adını aldı. 1946 yılında ise TEKEL Genel Müdürlüğü’ne dönüştü. (Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü 1986 Yılı Raporu).

3.6.1986 günlü Resmî Gazete’de yayımlanan 3291 sayılı Yasa ile sigara üretiminde devlet tekeli kaldırıldı. TEKEL Genel Müdürü Recai Dıblan Türk tütünü yerine Virjinya tütünü ekimini teşvik edenlere 1973 yılında şu cevabı veriyordu:

“Türk tütünü dünyanın her tarafında aranan bir meta haline gelmiştir. Bu suretle de Türk tütünü bitti, Virjinya tütünü ekilmelidir, diyenlere bunun böyle olmadığı ispat edilmiştir. Çünkü bu Virjinya tütünü ekimini teşvik eden davranışlarda Virjinya tütününü ekmekle beraber yabancı sigara imalatçılarına buyurun Türkiye’de istediğiniz sigarayı yapın veya dışarıdan yurda istediğiniz sigarayı getirin daveti de mevcuttur. Bu ise Cumhuriyet devrinde kapitülasyonlara dönmekten başka bir mana ifade etmezdi. İşte Cumhuriyet Müessesesi Tekel’in maruz kaldığı

bütün güçlülere rağmen bu iddiayı yıkmış, biz kendi tütünümüzden kendi sigaramızı yapacağız, tezini inançla savunmuştur.” (Saltan-Sallı-Ak,1973;10)

1881 yılındaki Muharrem Kararnamesi alkollü içkilerin gelirini de Düyunu Umumiye'ye, diğer bir deyişle, Osmanlı borçlarının ödenmesine ayırmıştı.

Atatürk Türkiye'si bunu da değiştirdi. 1 Haziran 1926 günü yürürlüğe giren 790 sayılı Yasa ile, her türlü alkollü içki üretimi, ithali ve satışı Devlet tekeli altına alındı. Yasanın bir maddesine göre, bu tekelin tamamıyla veya bir bölümünün bir anonim şirkete devredilmesi mümkündür. Bu iş Türkiye İş Bankası ile Nacella Organizasya isimli bir Leh şirketine bırakıldı. Bu grup, işletme hakkını, İspirto ve Meşrubatı Küüliye İnhisarı İşletme Türk Anonim Şirketi'ne devretti. Ancak bu şirketin taahhütlerini yerine getirmemesi üzerine şirketin iflasına mahkemece karar verildi ve 1571 sayılı Yasayla İspirto ve Meşrubatı Küüliye İnhisarı kurularak Maliye Vekaletine bağlandı. Bu birim 1932 yılında İnhisarlar Umum Müdürlüğü bünyesine alındı.

20 Ocak 2001 günlü Resmî Gazete'de yayımlanan 4619 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanununda Değişiklik Yapılması hakkında Kanun ile özel sektöre de belirli koşullara uyulması kaydıyla, alkollü içki üretimi ve ithalatı olanağı tanındı.

9 Ocak 2002 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 4733 sayılı Kanunla, Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü yeniden yapılandırıldı ve tütün ve tütün mamullerinin Türkiye'de üretimine, iç ve dış alım ve satımına ilişkin usul ve esaslar yeniden düzenlendi.

1 Ocak 2003 tarihinde Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Anonim Şirketi oluşturuldu. 2 Haziran 2003 tarihinde de TEKEL'e bağlı Sigara Sanayii İşletmeleri Müessesesi, Sigara Sanayi İşletmeleri ve Ticareti A.Ş. yapıldı. Alkollü İçkiler Sanayii Müessesesi ise Alkollü İçkiler Sanayii ve Ticareti A.Ş. biçimini aldı.

Türkiye'de ilk bira fabrikası bir Alman şirketi tarafından 1888 yılında inşasına başlanan Bomonti Bira Fabrikası'dır. Bu şirket 1890 yılında üretime başladı. Diğer bir Alman şirketi de 1910 yılında Nektar isimli bir bira fabrikası kurdu. Ancak Nektar Şirketi başarısız kaldı ve 1912 yılında Bomonti Şirketi ile birleşti. Bomonti-Nektar Şirketinin sözleşmesi 1938 yılında sona erince, fabrika millileştirildi ve devletleştirildi; 1940 yılında İnhisarlar Umum Müdürlüğü'ne devredildi.

1912 yılında İzmir'de Halkapınar'da yabancı sermayece (Bomonti – Nektar ortaklığı) “Aydın” ismiyle bir bira fabrikası kuruldu. Bu fabrika 1931 yılında faaliyetini durdurdu. İşletme 1940 yılında İnhisarlar Umum Müdürlüğü'ne devredildi.

1934 yılında Ankara'da Gazi Orman Çiftliği Müdürlüğü tarafından bir bira fabrikası kuruldu. Bu fabrika 1937 yılında genişletildi ve 6.7.1939 gün ve 3697 sayılı Yasayla İnhisarlar Umum Müdürlüğü'ne devredildi. Fabrika 1994 yılı sonunda bira üretimini durdurdu.

TEKEL'in çalışmaları yıllar içinde adım adım geriletildi. TEKEL'in yetkileri daraltıldı; piyasa, ulus ötesi tekellere açıldı. TEKEL 1984 yılında yabancı sigara ithalatına başladı. TEKEL'in satışı ise 2001 yılı şubat ayında gündeme geldi. TEKEL, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 5.2.2001 günlü kararıyla, özelleştirme kapsamına alındı. Bu kararın ardından da işletmelerin zayıflatılması, kapatılması veya özelleştirilmesi gündeme geldi.

1986 yılında özel sektöre, TEKEL ile ortaklık koşuluyla, sigara üretimi izni verildi. 1991 yılında sigara üretimi, ithalatı ve satışı belirli koşullarla serbest bırakıldı. Philip Morris, Sabancı Holding'le birlikte, 1993 yılında Torbalı'da Philsa'yı kurdu. Şirket sermayesinin yüzde 75'i yabancı ortağa aitti. R. J. Reynolds de aynı yıl Torbalı'da bir fabrika kurdu ve üretime geçti. R. J. Reynold'un yerli ortağı yoktu (DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Tütün ve Tütün Mamulleri Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s.9-13).

TEKEL'in en önemli fabrikalarından biri, Cibali Tütün (Sigara) Fabrikası idi. Bu işletme 1884 yılında kuruldu ve 1925 yılında millileştirilip devletleştirildi. 1970 yılında İstanbul Sigara

Fabrikası kuruluncaya kadarki dönemde ülkenin en önemli sigara fabrikası, Cibali Tütün'dü. Cibali Tütün Fabrikası kapatıldı.

TEKEL'in İzmir Sigara Fabrikası 1884 yılında kuruldu. Fabrika 29 Nisan 2002 günü kapatıldı.

TEKEL'in Samsun Sigara Fabrikası da Reji dönemindendi; 1887 yılında kurulmuştu. 1997 yılında TEKEL'in Samsun Balıca Fabrikası açılınca, şehir içindeki Samsun Sigara Fabrikası faaliyetini durdurdu. Fabrika 2008 yılında özelleştirildi.

TEKEL'in Adana Sigara Fabrikası 1895 yılında kuruldu. Fabrika 2008 yılında özelleştirildi ve kapandı.

TEKEL'in Malatya Sigara Fabrikası 1925 yılında tütün atölyesi olarak kuruldu. 1939 yılında da Malatya Sigara Fabrikası'na dönüştürüldü. 2008 yılında özelleştirildi ve kapandı.

1983 yılında Bitlis'te BEST (Bitlis Entegre Tütün Sanayii) kuruldu. Şirketin hisselerinin çoğunluğu ünlü ulusötesi sigara tekeli Rothmans Şirketi'ne, azınlığı ise Bitlis'teki girişimcilere aitti. İşletmenin yapacağı üretim ihraç edilecekti. TEKEL, Rothmans Şirketi'nin hisselerinin yüzde 25'ini satın alarak bu işletmeye ortak oldu. Şirket başarılı olamayınca üretim tesislerini 1997 yılında TEKEL'e sattı ve faaliyetten çekildi. Böylece TEKEL'in Bitlis Sigara Fabrikası ortaya çıktı. Fabrika 2008 yılında özelleştirildi ve kapatıldı.

TEKEL'in İstanbul (Maltepe) Sigara Fabrikası 1969 yılında üretime geçti. 2008 yılında özelleştirildi ve kapatıldı.

TEKEL'in Tokat Sigara Fabrikası 1985 yılında üretime başladı. 2008 yılında özelleştirildi ve kapatıldı.

Türkiye'de 2008 yılında 194.282 tütün üreticisi vardı. TEKEL'in sigara fabrikalarının 2008 yılında özelleştirilmesi veya kapatılmasının ardından 2009 yılında tütün üreticisi sayısı 80.766'ya geriledi.

TEKEL İzmir İçki Fabrikası 1930'lu yıllarda kuruldu. TEKEL'in Alkollü İçkiler San. ve Tic. A.Ş. işletmesi özelleştirilerek MEY İçki San. ve Tic. A.Ş.'ye devredildi.

TEKEL İstanbul İçki Fabrikası (Paşabahçe İspirto ve İçki Fabrikası) 1930 yılında bir özel işletmenin devletleştirilmesiyle kuruldu. İşletme, özelleştirme kapsamında Mey İçki San. Ve Tic. A.Ş.'ye devredildi.

TEKEL İstanbul Likör ve Kanyak Fabrikası (Mecidiyeköy Likör Fabrikası) 1930 yılında üretime geçti. İşletme, TEKEL'in özelleştirilme süreci öncesinde kapatıldı.

TEKEL Tekirdağ Şarap ve İçki Fabrikası 1931 yılında kuruldu. Diyarbakır İçki Fabrikası 1933 yılında üretime başladı. TEKEL Ürgüp Şarap Fabrikası 1943 yılında; Elâzığ Şarap Fabrikası 1944 yılında; Çanakkale Şarap ve Kanyak Fabrikası 1962 yılında; Şarköy Şarap Fabrikası 1966 yılında; Urfa Şarap Fabrikası 1970 yılında; Yozgat Bira Fabrikası 1972 yılında; Karaman Şarap Fabrikası 1976 yılında; Bilecik Şarap Fabrikası 1976 yılında; Nevşehir İçki Fabrikası 1992 yılında kuruldu. Bu fabrikaların tümü, 27.2.2004 tarihinde yapılan özelleştirmeye MEY İçki San. ve Tic. A.Ş.'ye devredildi.

TEKEL Tokat Şarap Fabrikası 1944 yılında kuruldu. Fabrika daha sonraki yıllarda kapatıldı. TEKEL Gaziantep İçki Fabrikası, bir özel işletmenin 1930 yılında devletleştirilmesiyle oluştu. İşletme 7 Temmuz 2003 tarihinde kapatıldı. TEKEL Kırıkkale Şarap Fabrikası 1944 yılında kuruldu. İşletme 7 Temmuz 2003 tarihinde kapatıldı.

Tekel'in yaprak tütün işletmeleri de kapatıldı.

1948 yılında TEKEL işyerlerinde toplam 20 390 daimî ve mevsimlik işçi, 3523 memur ve 2008 hizmetli çalışıyordu. 1971 yılında çalışan daimî ve mevsimlik işçi sayısı 64 302, memur sayısı ise 5535 idi. Yüksek Denetleme Kurulu'nun 1987 Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Raporu'na (Ankara, 1989) göre, TEKEL işletmelerinde 1987 yılında 5627 memur, 299 sözleşmeli personel ve 50.369 işçi istihdam ediliyordu. İşçilerin 25.415'i Tütün Sanayi İşletmeleri Müessesesi'nde, 12.552'si Sigara Sanayi İşletmeleri Müessesesi'nde, 4512'si Alkollü İçkiler Sanayi İşletmeleri Müessesesi'nde, 3953'ü Tekel Ürünleri Dağıtım Müessesesi'nde ve 2043'ü de Tuz İşletmeleri Müessesesi'nde idi.

TÜTÜN ÜRETİCİLERİNİN SAYISI

TEKEL kayıtlarına göre, 1998 yılında Türkiye'de tütün üreticilerinin sayısı 622.063 idi. Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı'nın 2019 yılı faaliyet raporuna göre, Türkiye'de tütün üreticilerinin sayısı 50.040'a inmişti. Diğer bir deyişle, yukarıda ele alınan özelleştirme süreci sonrasında, Türkiye'nin tütün üretimi ve tütün üreticileri büyük darbe yedi. Yüzbinlerce tütün üreticisi, TEKEL'in özelleştirilmesi sonrasında tütün üretiminden koptu ve geçim sağlayabilmek için kentlere göç etmek zorunda kaldı. Türkiye'de işsizliğin artmasında önemli etmenlerden biri, TEKEL'in özelleştirmesidir.

Tekel kayıtlarına göre, tütün üreticilerinin sayısı 1997-2003 döneminde aşağıdaki biçimde gelişti.

YIL	TÜTÜN ÜRETİCİSİ SAYISI
1997	560.380
1998	622.063
1999	568.121
2000	583.474
2001	478.022
2002	401.236
2003	333.761

TEKEL'in tasfiye edilmesi sürecinde, 3.1.2002 gün ve 4733 sayılı kanunla (Resmî Gazete, 9.1.2002) Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun kabul edilerek Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDT) kuruldu. Bu kurum 24.12.2017 tarihli 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılarak, bu konudaki görevler Tarım ve Orman Bakanlığı Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı'na devredildi.

Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı'nın 2019 yılı faaliyet raporuna göre, Türkiye'de 2019 yılında sözleşmeli tütün üretimiyle uğraşan üretici sayısı 50 040 idi. Bu üreticilerin bölgelere göre dağılımı şöyleydi:

Bölge	Üretici	Ekim Alanı (Dekar)
Ege	32.949	656.001
Karadeniz	7.019	80.068
Marmara	1506	20.134
Doğu Anadolu	110	1527
Güneydoğu Anadolu	7.024	143.615
Akdeniz	1.432	19.170
TOPLAM	50.040	920.515

2020 yılında 43 907 üretici sözleşmeli üretim, 6305 işçi sözleşmesiz üretim içindeydi. Toplam tütün üreticisi sayısı 50 212 idi.

Bir dönem büyük bir tütün ihracatçısı olan Türkiye 2019 yılında 46 515 120 kg. tütün ihraç etti ve 253,4 milyon dolar kazandı. Buna karşılık 107.422.175 kg. tütün ithal etti ve 541,8 milyon dolar harcadı. Tütün ithalatı 2020 yılında 114.720.850 kg. oldu ve 552,8 milyon dolar ödendi.

TEKEL'in özelleştirilmesi, sigara üretiminin yabancı tekellerin eline geçmesine ve tütün ithalatının artmasıyla Türk tütün üreticilerinin tasfiye olmasına neden oldu.

Bugün giderek artan işsizliğin nedenlerinden biri, TEKEL'in özelleştirilmesidir.